

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 22ας Σεπτεμβρίου 2016 *

«Προδικαστική παραπομπή — Οδηγία 2000/13/EK — Επισήμανση και παρουσίαση των τροφίμων — Άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο β' — Έννοια “προσσκευασμένο τρόφιμο” — Άρθρο 2 — Πληροφόρηση και προστασία των καταναλωτών — Άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο 8 — Τόπος καταγωγής ή προελεύσεως τροφίμου — Άρθρο 13, παράγραφος 1 — Επισήμανση των προσσκευασμένων τροφίμων — Άρθρο 13, παράγραφος 4 — Συσκευασίες ή δοχεία των οποίων η μέγιστη πλευρά έχει επιφάνεια μικρότερη από 10 cm² — Οδηγία 2001/110/EK — Άρθρο 2, σημείο 4 — Αναγραφή της χώρας ή των χωρών καταγωγής του μελιού — Ατομικές μερίδες μελιού οι οποίες είναι συσκευασμένες σε χαρτοκιβώτια εντός των οποίων παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής εστίασεως — Ατομικές μερίδες που είτε πωλούνται μεμονωμένα είτε διατίθενται στον τελικό καταναλωτή ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα — Αναγραφή της χώρας ή των χωρών καταγωγής του μελιού»

Στην υπόθεση C-113/15,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (διοικητικό εφετείο του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας, Γερμανία) με απόφαση της 11ης Φεβρουαρίου 2015, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Μαρτίου 2015, στο πλαίσιο της δίκης

Breitsamer und Ulrich GmbH & Co. KG

κατά

Landeshauptstadt München,

παρισταμένης της:

Landesanwaltschaft Bayern,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, πρόεδρο τμήματος, D. Šváby, J. Malenovský, M. Safjan (εισηγητή) και M. Βηλαρά, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

γραμματέας: K. Malacek, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 28ης Ιανουαρίου 2016,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Breitsamer und Ulrich GmbH & Co. KG, εκπροσωπούμενη από τον M. Kraus, Rechtsanwalt,
- ο Landeshauptstadt München, εκπροσωπούμενος από τους S. Groth και K. Eichhorn,
- η Landesanwaltschaft Bayern, εκπροσωπούμενη από τον R. Käß, Oberlandesanwalt,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις S. Grünheid, K. Herbout-Borczak και K. Skelly,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 5ης Απριλίου 2016,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαρτίου 2000, για προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση, την παρουσίαση και τη διαφήμιση των τροφίμων (ΕΕ 2000, L 109, σ. 29), και του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο ε', του κανονισμού (ΕΕ) 1169/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με την παροχή πληροφοριών για τα τρόφιμα στους καταναλωτές, την τροποποίηση των κανονισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΚ) 1924/2006 και (ΕΚ) 1925/2006 και την κατάργηση της οδηγίας 87/250/ΕΟΚ της Επιτροπής, της οδηγίας 90/496/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της οδηγίας 1999/10/EK της Επιτροπής, της οδηγίας 2000/13/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών της Επιτροπής 2002/67/EK και 2008/5/EK και του κανονισμού (ΕΚ) 608/2004 της Επιτροπής (ΕΕ 2011, L 304, σ. 18).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Breitsamer und Ulrich GmbH & Co. KG και του Landeshauptstadt München (Δήμου του Μονάχου, Γερμανία), με αντικείμενο την υποχρέωση αναγραφής, σε καθεμία από ατομικές μερίδες μελιού συσκευασμένες εντός χαρτοκιβωτίων που παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής εστίασεως, της χώρας καταγωγής του μελιού, στην περίπτωση όπου εν συνεχεία οι ατομικές αυτές μερίδες είτε πωλούνται μεμονωμένα είτε διατίθενται στον τελικό καταναλωτή ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 2000/13

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 6, 8, 14 και 15 της οδηγίας 2000/13 είχαν ως εξής:
 - «(4) Αντικείμενο της παρούσας οδηγίας πρέπει να είναι η θέσπιση των κοινοτικών κανόνων, γενικού και οριζοντίου χαρακτήρα που θα εφαρμόζονται στο σύνολο των τροφίμων που διατίθενται στο εμπόριο.
 - (5) Τουναντίον, οι κανόνες ειδικού και καθέτου χαρακτήρα που θα αφορούν μόνο μερικά καθορισμένα τρόφιμα, πρέπει να θεσπιστούν στο πλαίσιο των διατάξεων που διέπουν τα προϊόντα αυτά.

- (6) Κάθε ρύθμιση σχετική με την επισήμανση των τροφίμων πρέπει να βασίζεται, πριν απ' όλα, στην αρχή της πληροφόρησης και της προστασίας των καταναλωτών.

[...]

- (8) Μια λεπτομερής επισήμανση που αφορά την ακριβή φύση και τα χαρακτηριστικά των προϊόντων, η οποία επιτρέπει στον καταναλωτή να επιλέγει με πλήρη επίγνωση, είναι το καταλληλότερο μέσο, δεδομένου ότι δημιουργεί τα λιγότερα εμπόδια στην ελευθερία των συναλλαγών.

[...]

- (14) Οι κανόνες σημάνσεως πρέπει επίσης να περιέχουν την απαγόρευση παραπλάνησης του αγοραστή ή αποδόσεως στα τρόφιμα θεραπευτικών ιδιοτήτων. Για να είναι αποτελεσματική η παραπάνω απαγόρευση, πρέπει αυτή να επεκταθεί και στην παρουσίαση και τη διαφήμιση των τροφίμων αυτών.

- (15) Προκειμένου να διευκολυνθούν οι συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών, μπορεί να προβλεφθεί ότι σε ένα στάδιο πριν από την πώληση στον τελικό καταναλωτή στην εξωτερική συσκευασία αναφέρονται μόνον τα ουσιώδη στοιχεία και ότι ορισμένες υποχρεωτικές ενδείξεις που πρέπει να συνοδεύουν ένα προσυσκευασμένο τρόφιμο αναγράφονται μόνο στα σχετικά εμπορικά έγγραφα.»

4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής όριζε τα κάτωθι:

«1. Η παρούσα οδηγία αφορά την επισήμανση των τροφίμων που προορίζονται να παραδοθούν ως έχουν στον τελικό καταναλωτή, καθώς επίσης και ορισμένα ζητήματα σχετικά με την παρουσίαση και τη διαφήμισή τους.

2. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επίσης και στα τρόφιμα που προορίζονται να παραδοθούν στα εστιατόρια, νοσοκομεία, κυλικεία και άλλες παρόμοιες μονάδες ομαδικής εστίασης, εφεξής καλούμενες “μονάδες ομαδικής εστίασης”.

3. Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας νοείται ως:

- α) “επισήμανση”: οι μνείες, ενδείξεις, εμπορικά ή βιομηχανικά σήματα, εικόνες ή σύμβολα που αναφέρονται σ' ένα τρόφιμο και φέρονται σε κάθε συσκευασία, έγγραφο, πινακίδα, ετικέττα, δακτύλιο ή περιλαίμια που συνοδεύουν ή αναφέρονται στο τρόφιμο αυτό·
- β) “προσυσκευασμένο τρόφιμο”: η μονάδα πώλησεως που προορίζεται να παρουσιαστεί ως έχει στον τελικό καταναλωτή και στις μονάδες ομαδικής εστίασης και που αποτελείται από ένα τρόφιμο και τη συσκευασία, μέσα στην οποία έχει [τοποθετη]θεί πριν από την προσφορά του προς πώληση, εφ' όσον η συσκευασία αυτή το καλύπτει ολικά ή μερικά, αλλά κατά τρόπο που να μην είναι δυνατόν να τροποποιηθεί το περιεχόμενο, χωρίς να ανοιχτεί ή να τροποποιηθεί η συσκευασία.»

5 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της εν λόγω οδηγίας προέβλεπε τα ακόλουθα:

«Η επισήμανση και οι τρόποι σύμφωνα με τους οποίους πραγματοποιείται δεν πρέπει:

- α) να είναι φύσεως τέτοιας, ώστε να οδηγεί σε πλάνη τον αγοραστή, ιδίως:
- i) ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου και ιδίως τη φύση, την ταυτότητα, τις ιδιότητες, τη σύνθεση, την ποσότητα, τη διατηρησιμότητα, την καταγωγή ή προέλευση, τον τρόπο παρασκευής ή λήψεως».

- 6 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο 8, της ίδιας οδηγίας όριζε ότι:

«Η επισήμανση των τροφίμων περιλαμβάνει, σύμφωνα με τους όρους και υπό την επιφύλαξη των παρεκκλίσεων που προβλέπονται στα άρθρα 4 έως 17, τις ακόλουθες υποχρεωτικές ενδείξεις:

[...]

8) τον τόπο καταγωγής ή προελεύσεως στις περιπτώσεις που η παράλειψη της ενδείξεως αυτής θα ήταν δυνατόν να δημιουργήσει στον καταναλωτή εσφαλμένη εντύπωση σχετικά με τον πραγματικό τόπο καταγωγής ή προελεύσεως του τροφίμου».

- 7 Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/13 είχε ως εξής:

«Οι κοινοτικές διατάξεις που εφαρμόζονται σε μερικά καθορισμένα τρόφιμα και όχι στα τρόφιμα γενικά μπορούν να προβλέπουν και άλλες υποχρεωτικές ενδείξεις επί πλέον από αυτές που αναγράφονται στο άρθρο 3.

[...]»

- 8 Το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής όριζε τα κάτωθι:

«Όταν μία προσυσκευασία αποτελείται από δύο ή περισσότερες αυτοτελείς προσυσκευασίες που περιέχουν την ίδια ποσότητα, του ίδιου προϊόντος, η ένδειξη της καθαρής ποσότητας δίνεται με αναγραφή της καθαρής ποσότητας που περιέχεται σε κάθε αυτοτελή συσκευασία και του ολικού αριθμού των συσκευασιών αυτών. Η αναγραφή αυτών των στοιχείων δεν είναι, ωστόσο, υποχρεωτική, όταν ο ολικός αριθμός των αυτοτελών συσκευασιών διακρίνεται σαφώς και είναι δυνατόν να μετρηθεί εύκολα απ' έξω και όταν μία τουλάχιστον αναγραφή της καθαρής ποσότητας που περιέχεται σε κάθε αυτοτελή συσκευασία είναι δυνατόν να διακρίνεται καθαρά απ' έξω.»

- 9 Το άρθρο 13, παράγραφοι 1 και 4, της εν λόγω οδηγίας προέβλεπε τα ακόλουθα:

«1.

α) Όταν τα τρόφιμα είναι προσυσκευασμένα, οι ενδείξεις που προβλέπονται στο άρθρο 3 και στο άρθρο 4, παράγραφος 2, αναγράφονται πάνω στην προσυσκευασία ή σε μια ετικέτα συνδεδεμένη με αυτή.

β) Κατά παρέκκλιση [από το στοιχείο] α' και με την επιφύλαξη των κοινοτικών διατάξεων σχετικά με τις ονομαστικές ποσότητες, όταν τα προσυσκευασμένα τρόφιμα:

— προορίζονται μεν για τον τελικό καταναλωτή, αλλά διατίθενται στο εμπόριο σε στάδιο που προηγείται της πώλησης στον τελικό καταναλωτή και όταν το στάδιο αυτό δεν είναι η πώληση σε μονάδα ομαδικής εστίασης,

— προορίζονται να παραδοθούν στις μονάδες ομαδικής εστίασης προκειμένου να παρασκευαστούν, να μεταποιηθούν, να τεμαχιστούν ή να [κοπούν σε μερίδες],

οι ενδείξεις που προβλέπονται στο άρθρο 3 και στο άρθρο 4, παράγραφος 2, είναι δυνατόν να αναγράφονται μόνο στα σχετικά με τα τρόφιμα αυτά εμπορικά έγγραφα, εφόσον εξασφαλιστεί ότι τα έγγραφα αυτά, που θα περιλαμβάνουν όλες τις αναγραφόμενες στην ετικέτα ενδείξεις, είτε θα συνοδεύουν τα τρόφιμα στα οποία αναφέρονται είτε θα αποστέλλονται ταυτόχρονα ή πριν από την παράδοσή τους.

γ) Στις περιπτώσεις που ορίζονται στο στοιχείο β', οι ενδείξεις που προβλέπονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σημεία 1, 5, 7, καθώς και ενδεχομένως η ένδειξη που προβλέπει το άρθρο 10, αναγράφονται επίσης στην εξωτερική συσκευασία εντός της οποίας προσφέρονται τα τρόφιμα στο εμπόριο.

[...]

4. Στην περίπτωση των υαλίνων φιαλών που προορίζονται να ξαναχρησιμοποιηθούν, οι οποίες φέρουν ανεξίτηλες ενδείξεις και οι οποίες λόγω του γεγονότος αυτού δεν φέρουν ούτε ετικέτα ούτε δακτύλιο ούτε ετικέτα λαιμού, καθώς και των συσκευασιών ή δοχείων των οποίων η μέγιστη πλευρά έχει επιφάνεια μικρότερη από 10 cm², πρέπει να αναγράφονται μόνο οι ενδείξεις που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σημεία 1, 4 και 5.

[...]»

10 Το άρθρο 14 της ίδιας οδηγίας όριζε τα εξής:

«Για τρόφιμα που δεν προσφέρονται προσυσκευασμένα στον τελικό καταναλωτή και στις μονάδες ομαδικής εστίασης ή για τρόφιμα που συσκευάζονται στον τόπο πώλησεως, εφόσον το ζητήσει ο αγοραστής, ή προσυσκευάζονται για άμεση πώληση, τα κράτη μέλη καθορίζουν τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο αναγράφονται οι ενδείξεις που προβλέπονται στο άρθρο 3 και στο άρθρο 4, παράγραφος 2.

Τα κράτη μέλη δύνανται να θεωρούν ως μη υποχρεωτικές τις ενδείξεις αυτές ή ορισμένες από αυτές, υπό την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζεται η πληροφόρηση του αγοραστή.»

11 Δυνάμει του άρθρου 53, παράγραφος 1, του κανονισμού 1169/2011, η οδηγία 2000/13 καταργήθηκε από 13ης Δεκεμβρίου 2014.

Η οδηγία 2001/110/EK

12 Όπως σημειώνεται στην αιτιολογική σκέψη 5 της οδηγίας 2001/110/EK του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2001, για το μέλι (ΕΕ 2002, L 10, σ. 47) :

«Οι γενικοί κανόνες επισήμανσης των τροφίμων που θεσπίζονται με την οδηγία [2000/13], θα πρέπει να εφαρμόζονται υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ποιότητα του μελιού συνδέεται στενά με την προέλευσή του, είναι απαραίτητο να εξασφαλίζεται πλήρης πληροφόρηση σχετικά με τα θέματα αυτά ώστε να αποφεύγεται η παραπλάνηση του καταναλωτή όσον αφορά την ποιότητα του προϊόντος. Τα ειδικά συμφέροντα των καταναλωτών σχετικά με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του μελιού και η πλήρης διαφάνεια σχετικά με το θέμα αυτό απαιτούν να περιλαμβάνεται στην επισήμανση η χώρα προέλευσης όπου έχει γίνει η συγκομιδή του μελιού.»

13 Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 2001/110:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στα προϊόντα που ορίζονται στο παράρτημα Ι. Τα προϊόντα αυτά πρέπει να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του παραρτήματος ΙΙ.»

14 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι:

«Η οδηγία [2000/13] εφαρμόζεται στα προϊόντα που ορίζονται στο παράρτημα I, υπό την επιφύλαξη των ακόλουθων όρων:

1) ο όρος “μέλι” ισχύει μόνον για το προϊόν που ορίζεται στο παράρτημα I, σημείο 1, και πρέπει να χρησιμοποιείται στο εμπόριο για την περιγραφή του προϊόντος αυτού.

[...]

4) α) η χώρα ή οι χώρες προέλευσης όπου έγινε η συγκομιδή, πρέπει να αναγράφονται στην επισήμανση.

Ωστόσο, αν το μέλι προέρχεται από τουλάχιστον δύο κράτη μέλη ή τρίτες χώρες, η ένδειξη αυτή μπορεί να αντικαθίσταται από μία από τις ακόλουθες ενδείξεις, κατά περίπτωση:

— “μείγμα μελιών ΕΚ”,

— “μείγμα μελιών εκτός ΕΚ”,

— “μείγμα μελιών ΕΚ και εκτός ΕΚ”.

β) για τους σκοπούς της οδηγίας [2000/13], και ιδίως των άρθρων 13, 14, 16 και 17, οι λεπτομέρειες που πρέπει να αναγράφονται σύμφωνα με το στοιχείο α', θεωρούνται ως ενδείξεις σύμφωνα με το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας.»

15 Το παράρτημα I της οδηγίας 2001/110 επιγράφεται «Ονομασίες, περιγραφή και ορισμοί προϊόντων».

Το γερμανικό δίκαιο

Η κανονιστική πράξη για το μέλι

16 Το άρθρο 3, παράγραφοι 4 και 5, της Honigverordnung (κανονιστικής πράξεως για το μέλι), της 16ης Ιανουαρίου 2004 (*BGBI.* 2004 I, σ. 92), ως είχε κατά τον κρίσιμο χρόνο για την υπόθεση της κύριας δίκης (στο εξής: κανονιστική πράξη για το μέλι), όριζε τα εξής:

«(4) Πέραν των ενδείξεων που ορίζονται στην [Lebensmittel-Kennzeichnungsverordnung (κανονιστική πράξη για την επισήμανση των τροφίμων), της 15ης Δεκεμβρίου 1999 (*BGBI.* 1999 I, σ. 2464, στο εξής: κανονιστική πράξη για την επισήμανση των τροφίμων)], η επισήμανση των απαριθμούμενων στο παράρτημα I προϊόντων πρέπει να περιέχει και τις ακόλουθες ενδείξεις, οι οποίες αναγράφονται σύμφωνα με την παράγραφο 5:

1. τη χώρα ή τις χώρες καταγωγής όπου έγινε η συγκομιδή του μελιού· αν υπάρχουν περισσότερες χώρες καταγωγής, η συγκεκριμένη ένδειξη μπορεί να αντικατασταθεί, κατά περίπτωση, από μία από τις ακόλουθες:

a) “μείγμα μελιών ΕΚ”,

b) “μείγμα μελιών εκτός ΕΚ”,

c) “μείγμα μελιών ΕΚ και εκτός ΕΚ”.

[...]

(5) [...] Κατά τα λοιπά, όσον αφορά το είδος της επισημάνσεως στο οποίο αναφέρεται η παράγραφος 4, έχουν εφαρμογή, *mutatis mutandis*, οι διατάξεις τόσο του άρθρου 3, παράγραφος 3, πρώτη και δεύτερη περίοδος, καθώς και πρώτη φράση της τρίτης περιόδου, όσο και του άρθρου 4 της κανονιστικής πράξεως για την επισημάνση των τροφίμων.»

- 17 Το άρθρο 4, παράγραφος 3, της κανονιστικής πράξεως για το μέλι απαγορεύει την εμπορία οποιουδήποτε προϊόντος δεν φέρει την ένδειξη η οποία έχει καταστεί υποχρεωτική βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 4, της ίδιας αυτής πράξεως.

Η κανονιστική πράξη για την επισημάνση των τροφίμων

- 18 Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, της κανονιστικής πράξεως για την επισημάνση των τροφίμων:

«Η παρούσα κανονιστική πράξη αφορά την επισημάνση προσυσκευασμένων τροφίμων κατά την έννοια του άρθρου 42, παράγραφος 1, του [Gesetz über das Inverkehrbringen und die Bereitstellung von Messgeräten auf dem Markt, ihre Verwendung und Eichung sowie über Fertigpackungen (νόμος για την εμπορία και την κυκλοφορία των οργάνων μετρήσεως στην αγορά, για τη χρήση και τη βαθμονόμησή τους, καθώς και για τις προσυσκευασίες), της 25ης Ιουλίου 2013 (BGBl. 2013 I, σ. 2722)], εφόσον τα τρόφιμα προορίζονται, σε αυτήν τη μορφή, για τον καταναλωτή [άρθρο 3, παράγραφος 4, του Lebensmittel- und Futtermittelgesetzbuch (κώδικα για τα τρόφιμα και τις ζωοτροφές)]. Εξομοιώνονται με καταναλωτή τα εστιατόρια, οι μονάδες ομαδικής εστίασεως και οι επιχειρήσεις, στο μέτρο που οι τελευταίες προμηθεύονται τρόφιμα προς κατανάλωση εντός των εγκαταστάσεών τους.»

- 19 Το άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 4, της ως άνω κανονιστικής πράξεως προβλέπει τα ακόλουθα:

«(3) Οι ενδείξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 πρέπει να αναγράφονται, στη γερμανική γλώσσα και σε εμφανές σημείο, είτε πάνω στην προσυσκευασία είτε σε επικολλημένη σε αυτήν ετικέτα, και να είναι εύληπτες, ευανάγνωστες και ανεξίτηλες. Οι ενδείξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 μπορούν επίσης να αναγράφονται και σε άλλη εύκολα κατανοητή γλώσσα εφόσον εξασφαλίζεται το ίδιο επίπεδο πληροφόρησης του καταναλωτή. Δεν επιτρέπεται να τις καλύπτουν ή να παρεμβάλλονται ανάμεσά τους άλλα λεκτικά ή γραφιστικά στοιχεία· οι ενδείξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1, σημεία 1, 4 και 5, καθώς και οι ποσοτικές ενδείξεις στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 43, παράγραφος 1, του νόμου για την εμπορία και την κυκλοφορία των οργάνων μετρήσεως στην αγορά, για τη χρήση και τη βαθμονόμησή τους, καθώς και για τις προσυσκευασίες πρέπει να εμφανίζονται στο ίδιο οπτικό πεδίο.

(4) Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 3,

1. οι ενδείξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1, όταν αφορούν
 - a) έτοιμα προς κατανάλωση παρασκευασμένα ατομικά γεύματα τα οποία παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής εστίασεως προκειμένου να καταναλωθούν επιτόπου,
 - b) προσυσκευασίες οι οποίες πρόκειται να διατεθούν στην αγορά είτε υπό το όνομα είτε υπό την εμπορική ή εταιρική επωνυμία πωλητή εγκατεστημένου σε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος της συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, αφού παραδοθούν σε αυτόν,
 - c) προσυσκευασμένα τρόφιμα τα οποία προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, με σκοπό, μετά την παράδοση, να παρασκευαστούν, να μεταποιηθούν, να τεμαχιστούν ή να κοπούν σε μερίδες, [...]

[...]

μπορούν να περιέχονται στα σχετικά με τα εν λόγω τρόφιμα εμπορικά έγγραφα, εφόσον εξασφαλίζεται ότι τα ως άνω έγγραφα, με όλες τις απαιτούμενες από πλευράς επισημάνσεως πληροφορίες, είτε συνοδεύουν τα τρόφιμα με τα οποία σχετίζονται είτε έχουν αποσταλεί πριν από την παράδοση ή ταυτόχρονα με αυτήν. Στην περίπτωση του σημείου 1, στοιχεία β' και γ', οι ενδείξεις στις οποίες αναφέρεται η παράγραφος 1, σημεία 1, 2 και 4, πρέπει να αναγράφονται και στην εξωτερική συσκευασία των τροφίμων. Στην περίπτωση της παραγράφου 2, σημείο 3, οι ενδείξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1, σημεία 1 και 4, δεν επιτρέπεται να αναγράφονται στο ίδιο πλαίσιο.»

Ο νόμος για την εμπορία και την κυκλοφορία των οργάνων μετρήσεως στην αγορά, για τη χρήση και τη βαθμονόμησή τους, καθώς και για τις προσυσκευασίες

- 20 Κατά το άρθρο 42, παράγραφος 1, του νόμου για την εμπορία και την κυκλοφορία των οργάνων μετρήσεως στην αγορά, για τη χρήση και τη βαθμονόμησή τους, καθώς και για τις προσυσκευασίες, ως «προσυσκευασία» νοείται κάθε είδους συσκευασία στην οποία τοποθετούνται και σφραγίζονται τα προϊόντα χωρίς να παρίσταται ο αγοραστής, με συνέπεια να μην είναι δυνατό να τροποποιηθεί η περιεχόμενη ποσότητα τροφίμου χωρίς να ανοιχθεί ή να υποστεί αισθητή μεταβολή η συσκευασία.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 21 Η Breitsamer und Ulrich, επιχείρηση η οποία στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων που ασκεί εντός της Ένωσης παρασκευάζει και συσκευάζει προϊόντα μελιού, διαθέτει στο εμπόριο ένα τρόφιμο με την ονομασία «Breitsamer Imkergold» (στο εξής: το επίμαχο μέλι). Πρόκειται για 120 ατομικές μερίδες 20 γραμμαρίων του ίδιου μελιού, καθεμία από τις οποίες φέρει επικολλημένο κάλυμμα αλουμινίου (στο εξής: οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού). Οι 120 μερίδες τοποθετούνται όλες μαζί σε ενιαίο χαρτοκιβώτιο, το οποίο σφραγίζεται από την επιχείρηση, και πωλούνται υπό αυτήν τη μορφή σε μονάδες ομαδικής εστίασεως.
- 22 Πάνω στο ενιαίο χαρτοκιβώτιο αναγράφονται οι προβλεπόμενες από τις οδηγίες 2000/13 και 2001/110 υποχρεωτικές ενδείξεις σχετικά με το τρόφιμο, μεταξύ των οποίων και η χώρα καταγωγής του μελιού. Οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού δεν φέρουν ένδειξη σχετικά με τη χώρα καταγωγής του μελιού.
- 23 Στις 30 Οκτωβρίου 2012 ο Δήμος του Μονάχου επέβαλε στον διαχειριστή της Breitsamer und Ulrich πρόστιμο για παράβαση των νομικών υποχρεώσεων που προβλέπει η κανονιστική πράξη για το μέλι, με την αιτιολογία ότι, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2011, η επιχείρηση είχε διαθέσει στο εμπόριο μέλι σε ατομικές μερίδες οι οποίες δεν έφεραν ένδειξη σχετικά με τη χώρα καταγωγής του.
- 24 Στις 5 Νοεμβρίου 2012 η Breitsamer und Ulrich προσέφυγε ενώπιον του Verwaltungsgericht München (διοικητικού πρωτοδικείου του Μονάχου, Γερμανία) ζητώντας να αναγνωριστεί ότι η μη αναγραφή της χώρας καταγωγής του μελιού σε καθεμία από τις επίδικες ατομικές μερίδες δεν στοιχειοθετούσε παράβαση της κανονιστικής πράξεως για το μέλι. Στις 25 Σεπτεμβρίου 2013 το δικαστήριο αυτό εξέδωσε απορριπτική απόφαση.
- 25 Η Breitsamer und Ulrich άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασεως ενώπιον του Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (διοικητικού εφετείου του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας, Γερμανία), ισχυριζόμενη ότι οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού δεν αποτελούν «προσυσκευασμένο τρόφιμο» κατά την έννοια της κανονιστικής πράξεως για την επισήμανση των τροφίμων, όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο για την υπόθεση της κύριας δίκης. Συγκεκριμένα, δεν πρόκειται, κατά την άποψή της, για μονάδες πώλησεως, εφόσον οι ατομικές μερίδες παραδίδονται εντός ενιαίων χαρτοκιβωτίων σε μονάδες ομαδικής εστίασεως οι οποίες δεν πωλούν χωριστά τις ατομικές αυτές μερίδες.

- 26 Η Breitsamer und Ulrich παραπέμπει επίσης σε έγγραφο με τίτλο «Ερωτήσεις και απαντήσεις στο πλαίσιο της εφαρμογής του κανονισμού (ΕΕ) 1169/2011 σχετικά με την παροχή πληροφοριών για τα τρόφιμα στους καταναλωτές», της 31ης Ιανουαρίου 2013, το οποίο καταρτίστηκε από ομάδα εργασίας που συστάθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Υγείας και Καταναλωτών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγκροτήθηκε από εμπειρογνώμονες των κρατών μελών (στο εξής: έγγραφο της ομάδας εμπειρογνώμωνων). Στο σημείο 2.1.3 του εγγράφου αυτού, όπως δημοσιεύεται στον ιστότοπο της Επιτροπής στο διαδίκτυο, αναφέρεται ότι «λαμβάνομένου υπόψη ότι, στις μονάδες ομαδικής εστίασεως, τα τρόφιμα σερβίρονται στον τελικό καταναλωτή υπό πολλές διαφορετικές μορφές, υπογραμμίζεται ότι οι συσκευασίες μερίδας (για παράδειγμα, μαρμελάδας, μελιού ή μουςτάρδας) οι οποίες παρουσιάζονται στους πελάτες τέτοιων εστιατορίων ως μέρος γεύματος δεν θα πρέπει να θεωρούνται μονάδες πώλησεως. Στις περιπτώσεις αυτές, αρκεί η αναγραφή των πληροφοριών στην ομαδική τους συσκευασία».
- 27 Τέλος, η Breitsamer und Ulrich τονίζει ότι δεν είχε τεθεί ζήτημα ως προς ατομικές μερίδες μελιού οι οποίες είτε είχαν παρασκευαστεί από άλλες επιχειρήσεις είτε προέρχονταν από άλλα κράτη μέλη πέραν της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, μολονότι ούτε εκείνες οι μερίδες έφεραν ένδειξη σχετικά με τη χώρα καταγωγής του μελιού.
- 28 Η Landesanwaltschaft Bayern (εισαγγελία του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας, Γερμανία), διάδικος της κύριας δίκης, υποστηρίζει ότι σκοπός των οικείων ρυθμίσεων του δικαίου της Ένωσης είναι να παρέχονται στον καταναλωτή οι πληρέστερες κατά το δυνατόν πληροφορίες σε σχέση με τα τρόφιμα που του προσφέρονται και ότι οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού δεν παύουν να αποτελούν «προσσκευασμένα» εμπορεύματα απλώς και μόνον επειδή συσκευάζονται σε ενιαίο σφραγισμένο χαρτοκιβώτιο.
- 29 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το επίμαχο μέλι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του παραρτήματος Ι της κανονιστικής πράξεως για το μέλι, με την οποία μεταφέρθηκε στο γερμανικό δίκαιο η οδηγία 2001/110.
- 30 Κατόπιν τούτου, το Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (διοικητικό εφετείο του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία ενώπιόν του και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Ατομικές μερίδες μελιού οι οποίες περιέχονται σε ενιαία συσκευασία που φέρει όλα τα στοιχεία επισημάνσεως -συμπεριλαμβανομένης της αναγραφής της χώρας προελεύσεως– και οι οποίες δεν πωλούνται μεμονωμένα ως ατομικές συσκευασίες στον τελικό καταναλωτή, ούτε προορίζονται να παραδοθούν μεμονωμένα σε μονάδες ομαδικής εστίασεως, αποτελούν “προσσκευασμένο τρόφιμο” κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β΄, της οδηγίας 2000/13, καθώς και του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο ε΄, του κανονισμού 1169/2011, το οποίο υπόκειται σε σχετική υποχρέωση επισημάνσεως, ή μήπως τέτοιου είδους ατομικές μερίδες μελιού δεν αποτελούν προσσκευασμένο τρόφιμο για το οποίο ισχύει υποχρέωση επισημάνσεως, διότι δεν συνιστούν χωριστή μονάδα πώλησεως;
- 2) Προσήκει διαφορετική απάντηση στο ερώτημα αυτό εφόσον στις μονάδες ομαδικής εστίασεως οι εν λόγω ατομικές μερίδες δεν προσφέρονται μόνον ως μέρος έτοιμων γευμάτων για τα οποία καταβάλλεται συνολικό τίμημα, αλλά πωλούνται επίσης μεμονωμένα;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 31 Με τα ερωτήματά του, τα οποία ενδείκνυται να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν το άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο β΄, της οδηγίας 2000/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καθεμία από ατομικές μερίδες μελιού σφραγισμένες με κάλυμμα αλουμινίου και τοποθετημένες σε ενιαία χαρτοκιβώτια που παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής

εστίασεως συνιστά «προσσκευασμένο τρόφιμο», όταν οι μονάδες ομαδικής εστίασεως πωλούν τις μερίδες αυτές χωριστά ή τις προσφέρουν στον τελικό καταναλωτή ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.

- 32 Ως προκαταρκτικό ζήτημα επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τη διατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων του αιτούντος δικαστηρίου, στις μονάδες ομαδικής εστίασεως οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού μπορούν επίσης να πωλούνται χωριστά στον τελικό καταναλωτή, όπερ αμφισβητείται από την Breitsamer und Ulrich.
- 33 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, είναι κατά τεκμήριο λυσιτελή τα ερωτήματα που αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και υποβάλλονται από τον εθνικό δικαστή εντός του κανονιστικού και πραγματικού πλαισίου το οποίο προσδιορίζει ο ίδιος με δική του ευθύνη, χωρίς το Δικαστήριο να οφείλει να ελέγξει κατά πόσον το πλαίσιο αυτό είναι ακριβές. Το Δικαστήριο μπορεί να μην αποφανθεί επί αίτησης εθνικού δικαστηρίου μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης ή ακόμη όταν δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία τα οποία είναι απαραίτητα προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβάλλονται (βλ. αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2006, Cipolla κ.λπ., C-94/04 και C-202/04, EU:C:2006:758, σκέψη 25, καθώς και της 7ης Απριλίου 2016, KA Finanz, C-483/14, EU:C:2016:205, σκέψη 41).
- 34 Το τεκμήριο ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι λυσιτελή δεν ανατρέπεται για τον λόγο και μόνον ότι ένας εκ των διαδίκων της κύριας δίκης αμφισβητεί ορισμένα πραγματικά περιστατικά, τα οποία είναι κρίσιμα για τον προσδιορισμό του αντικειμένου της διαφοράς, αλλά δεν απόκειται στο Δικαστήριο να ελέγξει κατά πόσον είναι ακριβή (βλ. αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 2006, Cipolla κ.λπ., C-94/04 και C-202/04, EU:C:2006:758, σκέψη 26, καθώς και της 14ης Απριλίου 2016, Polkomtel, C-397/14, EU:C:2016:256, σκέψη 38).
- 35 Εν προκειμένω, το ζήτημα αν οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού πωλούνται και χωριστά άπτεται του πραγματικού πλαισίου της υποθέσεως της κύριας δίκης, το οποίο το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ελέγξει.
- 36 Κατόπιν τούτου, πρέπει να δοθεί απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα με τον τρόπο που αυτά διατυπώθηκαν από το Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (διοικητικό εφετείο του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας). Πάντως, όσον αφορά τον κανονισμό 1169/2011, το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεση του νομικά και πραγματικά στοιχεία τα οποία είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση, υπό το πρίσμα του κανονισμού αυτού, στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν.
- 37 Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13, ως «προσσκευασμένο τρόφιμο», για τους σκοπούς της οδηγίας αυτής, νοείται η μονάδα πωλήσεως που προορίζεται να παρουσιαστεί ως έχει στον τελικό καταναλωτή και στις μονάδες ομαδικής εστίασης, και που αποτελείται από ένα τρόφιμο και από τη συσκευασία μέσα στην οποία τούτο έχει τοποθετηθεί πριν από την προσφορά του προς πώληση, ανεξαρτήτως αν η συσκευασία αυτή το καλύπτει ολικά ή μερικά, εφόσον όμως δεν είναι δυνατόν να τροποποιηθεί το περιεχόμενο, χωρίς να ανοιχτεί ή να υποστεί μεταβολή η συσκευασία.
- 38 Το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/13 προβλέπει ότι, όταν τα τρόφιμα είναι προσσκευασμένα, οι ενδείξεις οι οποίες απαιτούνται κατά το άρθρο 3 και κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας πρέπει να αναγράφονται πάνω στην προσσκευασία ή σε ετικέτα συνδεδεμένη με αυτήν.

- 39 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο 8, της ίδιας οδηγίας ορίζει ότι, μεταξύ των απαιτούμενων πληροφοριών, καταλέγεται και ο τόπος καταγωγής ή προελεύσεως στις περιπτώσεις όπου τυχόν παράλειψη της ενδείξεως αυτής θα μπορούσε να παραπλανήσει τον καταναλωτή ως προς την πραγματική καταγωγή ή προέλευση του τροφίμου.
- 40 Σκοπός της οδηγίας 2000/13 είναι, όπως σημειώνεται στις αιτιολογικές της σκέψεις 4 και 5, να θεσπιστούν γενικοί κανόνες οριζόντιας εφαρμογής για όλα τα τρόφιμα τα οποία διατίθενται στο εμπόριο, ενώ ειδικοί κανόνες κάθετης εφαρμογής, ως προς ορισμένα μόνον τρόφιμα, θα πρέπει να θεσπιστούν στο πλαίσιο των διατάξεων που διέπουν τα συγκεκριμένα προϊόντα.
- 41 Διαπιστώνεται ότι η οδηγία 2001/110 θέτει τέτοιους ειδικούς κανόνες όσον αφορά το μέλι. Ειδικότερα, η ως άνω οδηγία εφαρμόζεται, όπως προκύπτει από το άρθρο της 1, σε όλα τα προϊόντα που ορίζονται στο παράρτημα I αυτής. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι το επίμαχο μέλι αποτελεί τέτοιο προϊόν.
- 42 Κατά το άρθρο 2, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2001/110, η οδηγία 2000/13 ισχύει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, για τα προϊόντα του παραρτήματος I της οδηγίας 2001/110. Το δε άρθρο 2, σημείο 4, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/110 ορίζει κατ' ουσίαν ότι, για τους σκοπούς της οδηγίας 2000/13 και ιδίως των άρθρων της 13 και 14, η αναγραφή του τόπου καταγωγής του μελιού θεωρείται ένδειξη κατά την έννοια του άρθρου 3 της οδηγίας 2000/13.
- 43 Οι διατάξεις αυτές επεξηγούνται στην αιτιολογική σκέψη 5 της οδηγίας 2001/110, όπου τονίζεται ότι «[οι] γενικοί κανόνες επισήμανσης των τροφίμων που θεσπίζονται με την οδηγία [2000/13], θα πρέπει να εφαρμόζονται υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ποιότητα του μελιού συνδέεται στενά με την προέλευσή του, είναι απαραίτητο να εξασφαλίζεται πλήρης πληροφόρηση σχετικά με τα θέματα αυτά ώστε να αποφεύγεται η παραπλάνηση του καταναλωτή όσον αφορά την ποιότητα του προϊόντος. Τα ειδικά συμφέροντα των καταναλωτών σχετικά με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του μελιού και η πλήρης διαφάνεια σχετικά με το θέμα αυτό απαιτούν να περιλαμβάνεται στην επισήμανση η χώρα προέλευσης όπου έχει γίνει η συγκομιδή του μελιού».
- 44 Έτσι, από τον συνδυασμό των δύο αυτών οδηγιών συνάγεται ότι, αν πρόκειται για προϊόν που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/110, η χώρα καταγωγής του μελιού πρέπει υποχρεωτικά να αναγράφεται στην προσυσκευασία ή σε ετικέτα συνδεδεμένη με αυτήν εφόσον γίνεται δεκτό ότι η παράλειψη της συγκεκριμένης ενδείξεως μπορεί σε κάθε περίπτωση να παραπλανήσει τον καταναλωτή ως προς την πραγματική καταγωγή ή προέλευση του μελιού, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, σημείο 8, της οδηγίας 2000/13.
- 45 Εξάλλου, η τελευταία αυτή οδηγία, όπως καθίσταται σαφές στο άρθρο της 1, παράγραφος 2, εφαρμόζεται και στα τρόφιμα που προορίζονται για παράδοση σε εστιατόρια, νοσοκομεία, κυλικεία και άλλους παρόμοιους χώρους, καλούμενους «μονάδες ομαδικής εστίασεως». Εν προκειμένω, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού, συσκευασμένες σε ενιαία χαρτοκιβώτια, παραδίδονταν σε τέτοιες μονάδες ομαδικής εστίασεως.
- 46 Θα πρέπει πάντως να εξεταστεί αν τυχάνουν εφαρμογής, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, οι εξαιρέσεις οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', και στο άρθρο 14 της οδηγίας 2000/13 αντίστοιχα.
- 47 Όσον αφορά, πρώτον, το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη και δεύτερη παύλα, της οδηγίας 2000/13, η συγκεκριμένη διάταξη προβλέπει ότι, αφενός, όταν τα προσυσκευασμένα τρόφιμα προορίζονται μεν για τον τελικό καταναλωτή, αλλά διατίθενται στο εμπόριο σε προηγούμενο στάδιο το οποίο όμως δεν συμπίπτει με την πώληση σε μονάδα ομαδικής εστίασεως, και, αφετέρου, όταν τα προσυσκευασμένα τρόφιμα προορίζονται να παραδοθούν σε μονάδες ομαδικής εστίασεως προκειμένου εκεί να παρασκευαστούν, να μεταποιηθούν, να τεμαχιστούν ή να κοπούν σε μερίδες, τότε επιτρέπεται οι ενδείξεις του άρθρου 3 και του άρθρου 4, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας να

αναγράφονται μόνο στα σχετικά με τα προσυσκευασμένα τρόφιμα εμπορικά έγγραφα, υπό την προϋπόθεση ότι τα οικεία έγγραφα, με όλες τις απαιτούμενες από πλευράς επισημάνσεως πληροφορίες, είτε συνοδεύουν τα τρόφιμα με τα οποία σχετίζονται είτε έχουν αποσταλεί πριν από την παράδοση ή ταυτόχρονα με αυτήν.

- 48 Επιβάλλεται εντούτοις η διαπίστωση ότι οι ως άνω διατάξεις δεν τυγχάνουν εφαρμογής υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης. Πράγματι, όπως καθίσταται σαφές στην απόφαση περί παραπομπής, οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού έχουν τη μορφή μικρού δοχείου σφραγισμένου με κάλυμμα αλουμινίου από την Breitsamer und Ulrich και σε αυτήν ακριβώς την κατάσταση προσφέρονται στον καταναλωτή από τη μονάδα ομαδικής εστίασεως στην οποία έχουν παραδοθεί.
- 49 Επομένως, αφενός, οι προοριζόμενες για τον τελικό καταναλωτή επίδικες ατομικές μερίδες διατίθενται μεν στο εμπόριο σε στάδιο που προηγείται της πωλήσεώς τους σε αυτόν, πλην όμως το προηγούμενο αυτό στάδιο συμπίπτει με την πώλησή τους σε μονάδες ομαδικής εστίασεως, αντιθέτως προς την περίπτωση για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη παύλα, της οδηγίας 2000/13. Αφετέρου, το επίμαχο μέλι δεν παρασκευάζεται ούτε μεταποιείται ούτε τεμαχίζεται ούτε κόβεται σε μερίδες από τις μονάδες ομαδικής εστίασεως, όπως στην περίπτωση για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο β', δεύτερη παύλα, της οδηγίας 2000/13.
- 50 Όσον αφορά, δεύτερον, το άρθρο 14 της οδηγίας 2000/13, η συγκεκριμένη διάταξη προβλέπει ότι, για τρόφιμα που πωλούνται στον τελικό καταναλωτή ή σε μονάδες ομαδικής εστίασεως χωρίς να έχουν προσυσκευαστεί, καθώς και για τρόφιμα τα οποία είτε συσκευάζονται στον τόπο πωλήσεως εφόσον το ζητήσει ο αγοραστής είτε προσυσκευάζονται για να πωληθούν αμέσως, τα κράτη μέλη καθορίζουν τον τρόπο αναγραφής των ενδείξεων του άρθρου 3 και του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας και είναι ελεύθερα να ορίσουν ότι όλες ή ορισμένες από τις ενδείξεις αυτές δεν είναι υποχρεωτικές, υπό την προϋπόθεση ότι εξασφαλίζεται η πληροφόρηση του αγοραστή.
- 51 Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού ούτε συσκευάζονται στον τόπο πωλήσεως κατόπιν αιτήματος του αγοραστή ούτε προσυσκευάζονται για να πωληθούν αμέσως, οπότε δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 14.
- 52 Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της περιπτώσεως στην οποία αναφέρεται το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/13, το ζήτημα της υποχρεώσεως επισημάνσεως των επίδικων ατομικών μερίδων μελιού, και επομένως της αναγραφής της ενδείξεως της χώρας ή των χωρών καταγωγής του επίμαχου μελιού σύμφωνα με το άρθρο 2, σημείο 4, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/110, εξαρτάται από το αν οι ατομικές αυτές μερίδες πρέπει να θεωρηθούν «προσυσκευασμένα τρόφιμα» κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13.
- 53 Επ' αυτού, από το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/13 συνάγεται ότι μια προσυσκευασία μπορεί να αποτελείται από δύο ή περισσότερες αυτοτελείς προσυσκευασίες. Συνεπώς, το γεγονός και μόνον ότι τα ενιαία χαρτοκιβώτια στα οποία τοποθετούνται οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού θα μπορούσαν και τα ίδια να χαρακτηριστούν προσυσκευασίες δεν σημαίνει ότι αποκλείεται οι ατομικές αυτές μερίδες να συνιστούν «προσυσκευασμένα τρόφιμα» κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13.
- 54 Εν προκειμένω, οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού πληρούν πολλές από τις προϋποθέσεις τις οποίες θέτει το άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13 για να χαρακτηριστούν «προσυσκευασμένα τρόφιμα» κατά την έννοια της διατάξεως αυτής.
- 55 Πράγματι, όπως προκύπτει από τα πραγματικά στοιχεία που προεκτέθηκαν στη σκέψη 48 της παρούσας αποφάσεως, αφενός, οι επίδικες ατομικές μερίδες μελιού προορίζονται να παρουσιαστούν ως έχουν στον τελικό καταναλωτή κατόπιν του ανοίγματος του ενιαίου χαρτοκιβωτίου από τη μονάδα ομαδικής εστίασεως στην οποία αυτό έχει παραδοθεί και, αφετέρου, οι εν λόγω ατομικές μερίδες έχουν

συσκευαστεί πριν παρουσιαστούν και η συσκευασία τους καλύπτει πλήρως το μέλι, με συνέπεια το περιεχόμενό τους να μην είναι δυνατό να τροποποιηθεί χωρίς η συσκευασία να ανοιχτεί ή να υποστεί μεταβολή η συσκευασία.

- 56 Σημειωτέον ωστόσο ότι υπάρχουν αποκλίσεις μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13.
- 57 Έτσι, ειδικότερα, στο αγγλικό («any single item») και στο πολωνικό [«każd(a) pojedyncz(a) sztuk(a)»] κείμενο της οδηγίας, το γράμμα της διατάξεως παραπέμπει σε μία μονάδα, χωρίς άλλο προσδιορισμό. Αντιθέτως, άλλες αποδόσεις της ίδιας διατάξεως, όπως στην ισπανική («la unidad de venta»), τη γερμανική («die Verkaufseinheit») και τη γαλλική («l'unité de vente») γλώσσα, αναφέρονται επίσης σε μία μονάδα, προσθέτοντας όμως και τον όρο «πώληση».
- 58 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η διατύπωση που χρησιμοποιείται σε μία από τις γλωσσικές αποδόσεις διατάξεως του δικαίου της Ένωσης δεν πρέπει να αποτελεί τη μοναδική βάση για την ερμηνεία της διατάξεως αυτής ούτε μπορεί να της αναγνωρισθεί υπεροχή έναντι των λοιπών γλωσσικών αποδόσεων. Πράγματι, οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο ομοιόμορφο υπό το πρίσμα της αποδόσεώς τους σε όλες τις γλώσσες της Ένωσης. Σε περίπτωση αποκλίσεων στην απόδοση μιας ρυθμίσεως του δικαίου της Ένωσης στις διάφορες γλώσσες, η οικεία διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται βάσει της όλης οικονομίας και του σκοπού που επιδιώκεται με τη ρύθμιση της οποίας αυτή αποτελεί μέρος (αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 1990, Cricket St Thomas, C-372/88, EU:C:1990:140, σκέψεις 18 και 19, της 15ης Νοεμβρίου 2012, Kurcums Metal, C-558/11, EU:C:2012:721, σκέψη 48, καθώς και της 17ης Μαρτίου 2016, Kødbranchens Fællesråd, C-112/15, EU:C:2016:185, σκέψη 36).
- 59 Όσον αφορά την όλη οικονομία της οδηγίας 2000/13, παρατηρείται ότι, έστω και αν υφίσταται απόκλιση μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας, η διάταξη αυτή κάνει, εν πάση περιπτώσει, λόγο για παρουσίαση προς «πώληση» σε όλες τις προαναφερθείσες γλώσσες, ήτοι ισπανική («puesto a la venta»), γερμανική («vor dem Feilbieten»), αγγλική («being offered for sale»), γαλλική («présentation à la vente») και πολωνική («oferowanie na sprzedaż»).
- 60 Στο άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/13, το οποίο αφορά τα προσυσκευασμένα τρόφιμα, απαντά επίσης ο όρος «πώληση» σε σχέση με τα τρόφιμα αυτά. Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 14 της οδηγίας 2000/13 αναφέρεται στην περίπτωση όπου τα τρόφιμα παρουσιάζονται προς «πώληση» στον τελικό καταναλωτή και στις μονάδες ομαδικής εστίασεως χωρίς να έχουν προσυσκευαστεί.
- 61 Εξάλλου, και σε άλλες διατάξεις της οδηγίας αυτής χρησιμοποιείται ο όρος «αγοραστής». Πέραν του εν λόγω άρθρου 14, το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της ίδιας οδηγίας ορίζει ότι δεν επιτρέπεται η επισήμανση και ο τρόπος που αυτή γίνεται να παραπλανούν τον «αγοραστή», ιδίως ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου, μεταξύ των οποίων και η καταγωγή ή η προέλευσή του.
- 62 Ως εκ τούτου, από την όλη οικονομία της οδηγίας 2000/13 συνάγεται ότι, πέραν των λοιπών προϋποθέσεων του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της ως άνω οδηγίας, η υποχρέωση επισημάνσεως την οποία επιβάλλει το άρθρο 13, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής αφορά τα τρόφιμα που προορίζονται να παραδοθούν, ως έχουν, προς πώληση στον τελικό καταναλωτή και σε μονάδες ομαδικής εστίασεως.
- 63 Τούτο συμβαίνει στην περίπτωση όπου, σε μονάδα ομαδικής εστίασεως, παραδείγματος χάρι σε εστιατόριο ή σε κυλικείο, πωλούνται χωριστά στον καταναλωτή ατομικές μερίδες μελιού όπως οι επίδικες.

- 64 Το ίδιο συμβαίνει και όταν οι μερίδες αυτές περιλαμβάνονται σε έτοιμο γεύμα για το οποίο ο αγοραστής καταβάλλει συνολικό τίμημα, όπως όταν ενσωματώνονται στον κατάλογο μονάδας ομαδικής εστίασεως ή όταν προσφέρονται στον μπουφέ ξενοδοχείου.
- 65 Ειδικότερα, όπως παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 54 των προτάσεών της, το τίμημα αυτό καλύπτει όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που απαιτούνται για την παροχή του γεύματος και περιλαμβάνει, επομένως, όλα τα διαφορετικά συστατικά του, μεταξύ των οποίων, ενδεχομένως, και ατομικές μερίδες μελιού όπως οι επίδικες.
- 66 Η συγκεκριμένη ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13 επιβεβαιώνεται από τον σκοπό τον οποίο επιδιώκει η οδηγία αυτή.
- 67 Πράγματι, τόσο από την αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 2000/13 όσο και από το άρθρο 2 της ίδιας οδηγίας προκύπτει ότι αυτή θεσπίστηκε προκειμένου να ενημερώνεται και να προστατεύεται ο τελικός καταναλωτής των τροφίμων, κυρίως ως προς τη φύση, την ταυτότητα, τις ιδιότητες, τη σύνθεση, την ποσότητα, τη διάρκεια ζωής, την καταγωγή ή την προέλευση, καθώς και τον τρόπο παρασκευής ή παραγωγής των οικείων προϊόντων (απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2006, Lidl Italia, C-315/05, EU:C:2006:736, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 68 Υπ' αυτή την οπτική, όπως σημειώνεται στην αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας 2000/13, η λεπτομερής επισήμανση σχετικά με την ακριβή φύση και τα χαρακτηριστικά των προϊόντων πρέπει να παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να προβαίνει με πλήρη γνώση στις επιλογές του.
- 69 Κατά συνέπεια, η οδηγία αυτή επιτάσσει να έχει ο καταναλωτής στη διάθεσή του ορθές, ουδέτερες και αντικειμενικές πληροφορίες που να μην τον παραπλανούν (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, Teekanne, C-195/14, EU:C:2015:361, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 70 Εν προκειμένω, όπως προεκτέθηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως, η αιτιολογική σκέψη 5 της οδηγίας 2001/110 καθιστά σαφές ότι το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του καταναλωτή για τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του μελιού και η πλήρης διαφάνεια στον τομέα αυτόν επιβάλλουν να αναγράφεται στην επισήμανση η χώρα καταγωγής όπου έγινε η συγκομιδή του μελιού.
- 71 Η αναγραφή της συγκεκριμένης ενδείξεως πάνω στις επίδικες ατομικές μερίδες μελιού βοηθά, επομένως, τον τελικό καταναλωτή να κάνει με πλήρη γνώση την επιλογή του, όταν θα πρέπει να αποφασίσει είτε αν θα αγοράσει χωριστά το επίμαχο μέλι είτε αν θα το καταναλώσει στην περίπτωση που αυτό ενσωματώνεται ή περιλαμβάνεται σε έτοιμο γεύμα για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.
- 72 Πρέπει δε να προστεθεί ότι, κατά το άρθρο 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/13, στις περιπτώσεις συσκευασιών ή δοχείων των οποίων η μέγιστη πλευρά έχει επιφάνεια μικρότερη από 10 cm², η υποχρέωση αναγραφής ισχύει μόνο για τις ενδείξεις που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σημεία 1, 4 και 5, της εν λόγω οδηγίας. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση αυτή, δεν θα ήταν απαραίτητη η ένδειξη της χώρας καταγωγής, στην οποία αναφέρεται το σημείο 8 της παραγράφου 1 του προαναφερθέντος άρθρου 3.
- 73 Όλοι οι μετέχοντες στη διαδικασία οι οποίες παρέστησαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση υποστήριξαν ότι η μέγιστη πλευρά της συσκευασίας των επίδικων ατομικών μερίδων μελιού υπερβαίνει, σε μήκος, τα 10 cm².
- 74 Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να ελέγξει αν η επιφάνεια αυτή είναι όντως μεγαλύτερη από 10 cm². Αν όχι, τότε δεν συντρέχει λόγος, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/13, να αναγράφεται στις επίδικες ατομικές μερίδες μελιού η ένδειξη της χώρας καταγωγής του μελιού αυτού.

- 75 Αν ναι, τότε γίνεται δεκτό, βάσει όλων των ανωτέρω, ότι ατομικές μερίδες μελιού σφραγισμένες με κάλυμμα αλουμινίου και τοποθετημένες σε ενιαία χαρτοκιβώτια που παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής εστίασεως συνιστούν «προσσκευασμένο τρόφιμο», με συνέπεια να ισχύει η υποχρέωση αναγραφής της χώρας καταγωγής του μελιού πάνω σε καθεμία από αυτές, στις περιπτώσεις όπου οι μονάδες ομαδικής εστίασεως είτε τις πωλούν χωριστά είτε τις προσφέρουν στον τελικό καταναλωτή ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.
- 76 Η ως άνω ερμηνεία δεν αναιρείται από κανένα από τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν υπέρ της απόψεως ότι ουδεμία υποχρέωση επισημάνσεως υφίσταται σε σχέση με τις επίδικες ατομικές μερίδες μελιού.
- 77 Το πρώτο επιχείρημα είναι ότι από το έγγραφο της ομάδας εμπειρογνομόνων, για το οποίο έγινε λόγος στη σκέψη 26 της παρούσας αποφάσεως, συνάγεται ότι ατομικές μερίδες μελιού οι οποίες προσφέρονται στον τελικό καταναλωτή ως μέρος γεύματος σε μονάδα ομαδικής εστίασεως δεν πρέπει να θεωρούνται μονάδες πώλησεως και, ως εκ τούτου, αρκεί η αναγραφή της ενδείξεως της χώρας καταγωγής του μελιού στο χαρτοκιβώτιο όπου είναι συσκευασμένες όλες μαζί.
- 78 Επισημαίνεται, εντούτοις, ότι το έγγραφο της ομάδας εμπειρογνομόνων δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα. Στο σημείο 1 του ίδιου του εγγράφου διευκρινίζεται, άλλωστε, ότι αυτό στερείται νομική ισχύος και ότι, σε περίπτωση ένδικης διαφοράς, την τελική ευθύνη για την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης έχει το Δικαστήριο.
- 79 Το δεύτερο επιχείρημα είναι ότι η επιχείρηση η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα των τροφίμων θα μπορούσε να επικολλήσει σε καθεμία από τις ατομικές μερίδες μελιού μια ετικέτα με τη φράση «απαγορεύεται να πωλείται χωριστά», όπερ θα σήμαινε ότι, εφόσον η μερίδα δεν θα πωλούνταν μεμονωμένα, η αναγραφή της ενδείξεως της χώρας καταγωγής του μελιού σε κάθε μερίδα δεν θα ήταν απαραίτητη βάσει της οδηγίας 2000/13.
- 80 Όπως όμως διαπιστώθηκε στις σκέψεις 63 και 64 της παρούσας αποφάσεως, η υποχρέωση επισημάνσεως των επίδικων ατομικών μερίδων μελιού σύμφωνα με το άρθρο 13, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/13, αφορά ειδικότερα την περίπτωση όπου οι μερίδες αυτές προορίζονται να παραδοθούν, ως έχουν, προς πώληση στον τελικό καταναλωτή εντός μονάδας ομαδικής εστίασεως, ήτοι ανεξαρτήτως αν οι μερίδες πωλούνται χωριστά ή αν προσφέρονται ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.
- 81 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν χωρεί διάκριση με κριτήριο το κατά πόσον η πώληση των επίδικων ατομικών μερίδων μελιού είναι αυτοτελής πράξη.
- 82 Κατόπιν των ανωτέρω, στα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13 έχει την έννοια ότι ατομικές μερίδες μελιού σφραγισμένες με κάλυμμα αλουμινίου και τοποθετημένες σε ενιαία χαρτοκιβώτια που παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής εστίασεως συνιστούν «προσσκευασμένο τρόφιμο», με συνέπεια να ισχύει η υποχρέωση αναγραφής της χώρας καταγωγής του μελιού πάνω σε καθεμία από αυτές, στις περιπτώσεις όπου οι μονάδες ομαδικής εστίασεως είτε τις πωλούν χωριστά είτε τις προσφέρουν στον τελικό καταναλωτή ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 83 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/13/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαρτίου 2000, για προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση, την παρουσίαση και τη διαφήμιση των τροφίμων, έχει την έννοια ότι ατομικές μερίδες μελιού σφραγισμένες με κάλυμμα αλουμινίου και τοποθετημένες σε ενιαία χαρτοκιβώτια που παραδίδονται σε μονάδες ομαδικής εστίασεως συνιστούν «προσυσκευασμένο τρόφιμο», με συνέπεια να ισχύει η υποχρέωση αναγραφής της χώρας καταγωγής του μελιού πάνω σε καθεμία από αυτές, στις περιπτώσεις όπου οι μονάδες ομαδικής εστίασεως είτε τις πωλούν χωριστά είτε τις προσφέρουν στον τελικό καταναλωτή ως μέρος έτοιμου γεύματος για το οποίο καταβάλλεται συνολικό τίμημα.

(υπογραφές)